

Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի անդրա-
նիկ և ամենաերկարակյաց պարբերականը՝ «Լրաբեր հասարակական գիտություն-
ների» հանդեսը, բոլորեց իր 75-ամյակը: Հայ մամուլի բազ-
մադարյա պատմության մեջ նա ունի իր ուրույն տեղը,
ծննդյան օրից եղել է հանրապետության գիտական մտքի
առաջատար ամբիոններից մեկը:

Սկզբնապես՝ 1940 թ. մինչև 1943 թ., պարբերականը՝
ԽՍՀՄ ԳԱ նախագահության հայկական մասնաճյուղի՝
Արմֆանի հասարակական և բնական գիտությունների
«Տեղեկագիրն» էր, ապա մինչև 1965 թ. դեկտեմբերը եղել է
Հայաստանի ԳԱ-ի «Տեղեկագիր հասարակական գիտու-
թյունների» պարբերականը: 1966 թ. ամսագիրը վերանվա-
նվեց «Լրաբեր հասարակական գիտությունների»:

Հանդեսի այսօրվա հեղինակությունն ու ընթացքը հեն-
վում է գնահատելի ավանդույթների վրա, այդ ընթացքը
արժանի շարունակությունն է 1940–80-ական թվականների հասարակագիտական
ազդեցիկ պարբերականի, որ խմբագրել են հասարակագիտության ու հայագիտու-
թյան այնպիսի երախտավորներ, ինչպիսիք են՝ Մ. Կարապետյանը, Հ. Բատիկյանը, Հ.
Օրբելին, Խ. Մոմջյանը, Մ. Ներսիսյանը, Ա. Հովհաննիսյանը, Գ. Ստեփանյանը, Գ.
Ասլանյանը, Գ. Արուվը, Հ. Ինճիկյանը, Ծ. Աղայանը, Վ. Միքայելյանը: Ամսագրի
խմբագիրն այսօր պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթա-
կից անդամ Ա. Խառատյանն է:

Գիտնականների ավագ և միջին, իսկ վերջին տասնամյակներին նաև երիտա-
սարդ սերնդի ներկայացուցիչների համար միշտ էլ պատիվ է եղել «Լրաբերում»
տպագրվելը: Բազմաթիվ սերունդներ աճել են պարբերականի էջերում՝ սկսած աս-
պիրանտ եղած ժամանակներից մինչև գիտության դոկտոր, ակադեմիայի թղթակից
անդամ, ակադեմիկոս դառնալը: 1000–1500 տպաքանակով երկլեզու (հայերեն և ռու-
սերեն) ամսագիրը տարածվում էր ոչ միայն Հայաստանում, այլև նրա սահմաններից
դուրս: Այսօր թեև նվազել է տպաքանակը (այն չի հասնում 300-ի), սակայն իր հաս-
տատուն ավանդույթներն ունեցող արդեն ուշ եկող, բայց ժամանակին հայտնվող
քառամյա հանդեսը հասնում է իր ընթերցողներին աշխարհի տարբեր երկրներում,
որտեղ հայ գիտական մտքով հետաքրքրվող կա:

Տասնամյակներ շարունակ հայ հասարակագետներն ունեցել են ձեռքբերումներ, գիտական խիզախումներ, որոնք նախապես գիտական և ընթերցող լայն հասարակայնությանը ներկայացվել են «Լրաբերի» էջերից: Ճիշտ է, ինչպես մեր հասարակական-քաղաքական ողջ կյանքը, այնպես էլ ամսագիրն այդ ժամանակաշրջանում կրել է երկրում, հանրապետությունում տիրող մթնոլորտի անմիջական կնիքը: Անկասկած, տպագրվող նյութերի մեջ որոշ տեղ են գրավել «առաջնահերթ» խնդիրները: Դրանց կողքին, սակայն, ամսագրում տպագրված նյութերի ծանրակշիռ մասը արժարժել է հայ ժողովրդի պատմության, մշակույթի, առանձնապես հայագիտության հանգուցային պրոբլեմները: Դրանց շարքում աչքի ընկնող տեղ են գրավել հայ ժողովրդի ծագման ու կազմավորման, հայ հին, միջնադարյան ու նոր շրջանի պատմության, լեզվի, գրականության ու արվեստի հարցերը: Հայ ժողովրդի պատմության կեղծարարների դեմ պայքարի խնդիրը եղել է ամսագրի համակ ուշադրության կենտրոնում: 1970-ական թվականների կեսերից ամսագրի էջերից արժանի հակահարված է տրվել մեր ռիսերիմ «բարեկամների» բազմապիսի ոտնձգություններին: Չպետք է մոռանալ նաև այն իրողությունը, որ տասնյակ ու տասնյակ հոդվածներ, հրապարակումներ, գրախոսություններ ամսագրում իրենց տեղը չեն գտել միմիայն վերններից արգելք դրվելու՝ քաղաքական թելադրանքների ու արգելքների պատճառով: Հարկ է նշել, որ այդ վերաբերմունքը շարունակվեց նաև հետագայում. այսպես, 1988 թ. ամսագրի 9-րդ համարի ողջ տպաքանակը դրվեց արգելանքի տակ, ու այդ համարը լույս տեսավ նոր բովանդակությամբ: Դրա պատճառն էլ համարձակ և ուղղամիտ այն հոդվածներն էին, որոնք վերաբերում էին Ղարաբաղյան շարժման պատմականորեն արդարացված հիմնավորմանը:

Ղարաբաղյան շարժումը, ազգային ինքնագիտակցության զարթոնքը թարմ շունչ հաղորդեցին «Լրաբերի» գործունեությանը: Անվարան կարելի է ասել, որ այն դարձավ շարժման գիտական հիմնավորման առաջամարտիկը և սատար կանգնեց նրան: Բառացիորեն ամսագրի յուրաքանչյուր համար դարձավ ընթերցող լայն հասարակայնության սևեռուն ուշադրության առարկան. պարբերականի համարները ձեռքից ձեռք էին անցնում, դրանք ուղարկվում էին Միության տարբեր վայրերը՝ օտարներին հայ ժողովրդի պատմության ցավոտ հարցերի մասին օբյեկտիվ տեղեկություններ հաղորդելու նպատակով:

Ամսագրի էջերում սկսեցին տպագրվել հայագիտական հրատապ հարցադրումներով և նորովի մեկնակետեր պարունակող բազմաթիվ արժեքավոր հետազոտություններ Ղարաբաղի հին ու նոր պատմության, երկրամասի սոցիալ-տնտեսական վիճակի վերլուծության, մշակույթի ու արվեստի կոթողների նկարագրության, նրա ժողովրդի արդար պայքարի, Նախիջևանի հայաթափման հարցի, Արևմտյան Հայաստանում և Օսմանյան կայսրությունում Հայոց ցեղասպանության, Հայկական հարցի, հայկական ինքնապաշտպանական մարտերի, Զանգեզուրի իրավիճակի

(1918–1920 թթ.), Բաքվում և Ադրբեջանի հայաշատ վայրերում 1918 թ. ու դրանից հետո ադրբեջանական կառավարության կազմակերպած հայկական կոտորածների վերաբերյալ, այդ ամենի նկատմամբ մեծ տերությունների երկդիմի քաղաքականության մերկացումը պատմական վավերագրերով ու արխիվային փաստաթղթերով, մեր պահանջատիրությունը՝ ահա այն առաջնային խնդիրները, որոնք լուսաբանել և շարունակում է լուսաբանել հանդեսը: Մակայն ասվածն ամբողջական չի լինի, եթե չնշենք, որ հանրապետության գիտական մամուլում առաջինը «Լրաբերն» էր, որ նախաձեռնեց հայ հասարակական-քաղաքական կուսակցությունների պատմությունն ու գործունեությունը բնութագրող և գնահատող հոդվածների տպագրությունը:

Միով բանիվ՝ պարբերականը տասնամյակներ շարունակ ներկայացրել ու ներկայացնում է ԳԱԱ-ի դեմքը, լայն հասարակայնությանը ծանոթացնում ակադեմիայի գիտական արտադրանքին: Անցնելով գիտահրատարակչական փառավոր ուղի՝ պարբերականը դարձել է մեր (և ոչ միայն մեր) երկրի գիտական կադրերի պատրաստման հայտնի դպրոց: Հաղթահարելով բազում դժվարություններ՝ հանդեսը շարունակում է իր գեղեցիկ ու բարի ավանդույթները: Ցավոք, ակադեմիայի ավագագույն հանդեսն այսօր չունի հոնորար վճարելու հնարավորություն, չունի նաև իր մատենագիտությունը:

Տողերիս հեղինակը երկար տարիներ՝ 1980-ից մինչև 1993 թ., եղել է «Լրաբերի» պատասխանատու քարտուղարը, մեր երկրի հասարակական-քաղաքական կյանքի այդ բուռն ժամանակաշրջանում խմբագրության կոլեկտիվի հետ անցել դժվարին, բայց, կարծում եմ, պատվաբեր ուղի:

Շնորհավորելով հանդեսի հիմնադրին՝ ՀՀ ԳԱԱ նախագահությանը, Հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքին, խմբագրության աշխատակազմին ու խորհրդին, հեղինակային ողջ կոլեկտիվին և ընթերցողներին պարբերականի 75-ամյակի առիթով՝ մաղթում ենք ստեղծագործական նորանոր ձեռքբերումներ, մտահղացումներ, ամենայն բարիք և դժվարությունները հաղթահարելու կամք ու կարողություն:

ԱՆՈՒՇԱՎԱՆ ԶԱՔԱՐՅԱՆ

Հ. Գ. 2008 թ. նոյեմբերին լրացավ «Պատմաբանասիրական հանդեսի» հիմնադրման 50-ամյակը, կեսդարյա հոբելյան, որը սուբյեկտիվ ինչ-ինչ պատճառներով չնշվեց: Հանդեսի ներկա համարը թվով 200-րդն է, որ նույնպես կարելի է համարել հոբելյանական: Այդ կապակցությամբ շնորհավորում եմ խմբագրության աշխատակիցներին, խմբագրական խորհրդին, գիտական ողջ հանրությանը:

Ա. Զ.